

DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2024.23.4.178-186>

Postavenie výtvarnej výchovy vo všeobecnom vzdelávaní na základnej škole

The Position of Art Education in General Education at Primary School

Daniela Valachová

Abstract

The paper analyses the possibilities of art education as a subject within primary education. The analysis focuses on the current situation in art education and the possibilities the subject offers in the context of different topics and content constructs. In the second part, we focus on the analysis of research probes that present the views of students and adult respondents on art education as a subject in primary school. The analysis provides new findings and a relatively broad opinion platform that can represent the actual situation in educational practice in art education in primary school.

Keywords: Art education. Primary school. Content. Construct. Pupil. Teacher. Parent.

Úvod

Výtvarná výchova patrí medzi všeobecno-vzdelávacie predmety. Postavenie výtvarnej výchovy v obsahu vzdelávania bolo a je rôzne, menilo sa v čase vplyvom rôznych okolností. Taktiež môžeme konštatovať, že výtvarná výchova, v rôznych obmenách názvu, je súčasťou všeobecného vzdelávania v zahraničí.

Ne-poučenie z histórie

História vyučovania výtvarnej výchovy súvisí s geopolitickým vývojom a históriou. Je v mnohých ohľadoch podobná ako v európskych krajinách, nakoniec úzko s nimi súvisí. Nie je našim cieľom spracovať podrobný prehľad, uvedieme len základné údaje.

Prvé pokusy o zavedenie kreslenia sa datujú do roku 1776, kedy vychádza prvý tzv. vyučovací plán kreslenia v Rakúsku. Až neskôr, v roku 1782, Jozef II. svojím výnosom stanovil, aby zavedenie kreslenia bolo v školách návodom pre remeselníkov k príprave plánov. V roku 1783 odporučil dvorným rozkazom, aby sa v nedelňých školách, ktoré boli určené na doplnenie vzdelania remeselníkov, podával žiakom návod na odkresľovanie

geometrických tvarov, listov a rezieb, ktoré boli účelnejšie ako odkresľovanie hláv, obrazov zvierat a krajín. Na základe historických skúseností je možné konštatovať, že zavedenie kreslenia malo skôr ekonomický zreteľ, bolo snahou vládnucej vrstvy o rozvoj remeselnej výroby (Hazuková, Šamšula, 1982).

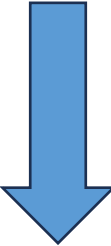
Podobné tendencie, teda praktickú prípravu remeselníkov, mala aj naplnená snaha uzákoniť v roku 1869 predmet kreslenie ako učebný predmet vo všetkých školách v Rakúsko-Uhorsku. Napriek zmenám, zostal predmet zameraný na praktické zručnosti.

Až na prelome 19. a 20. storočia, vplyvom iných hospodárskych aj filozofických tendencií, a aj rôznych tendencií v umení ako takom, vzrastá záujem o detský výtvarný prejav. Ten sa vďaka psychologizujúcim trendom moderny začal obracať ku spontaneite. 20. storočie bolo označené za storočie dieťaťa. Avšak zmeny v oblasti vnímania predmetu výtvarná výchova boli len pozvoľné (Brťková, 1997).

Krátky exkurz do histórie vyučovania výtvarnej výchovy nám ukazuje, že výtvarná výchova má bohatú históriu, aj keď jej postavenie vo všeobecnom vzdelávaní bolo rôzne a nie vždy jednoznačné.

Učebné osnovy výtvarnej výchovy z roku 1932 pretrvali do roku 1954. Prejavil sa v nich ideologický tlak a ideovo-politický status výchovy umením. V obsahu bolo kreslenie ako výcvik remeselných zručností. Zmena nastala v roku 1960, keď boli prijaté nové osnovy predmetu „Výtvarná výchova“ namiesto osnov „Kreslenia“. V tomto období badať posilnenie diskurzu pred umeleckým dielom. Celkovo možno konštatovať, že v osnovách chýbala priestorová tvorba a dôraz bol kladený na kresbu a maľbu bez väčšej váhy na psychologickú stránku žiakov. Ako prebiehali zmeny v rozsahu vyučovacích hodín naprieč časom uvádzame v nasledujúcej tabuľke.

Tab. 1 Počet vyučovacích hodín

rok	počet vyučovacích hodín	ročník základnej školy	spolu	
1960	2 hodiny	1 – 9 ročník	18 hodín	
		1 – 8 ročník	16 hodín	
2008 (ŠVP)	2 hodiny	1– 4 ročník	13 hodín	
		5– 9 ročník		
2015 (iŠVP)	2 hodiny	1– 2 ročník	11 hodín	
		3– 9 ročník		
2026	1 hodina	1– 9 ročník	9 hodín	

Zdroj: vlastné spracovanie

Je zjavné, že počet vyučovacích hodín výtvarnej výchovy od roku 1960 klesá. Najväčší pokles vidíme od roku 2008, kedy boli po prvý krát zavedené Štátne vzdelávacie programy. Dôvody zníženia počtu vyučovacích hodín sú rôzne a analýza tohto stavu nebola dosiaľ realizovaná. Naším cieľom v tomto

texte nie je uvedenú analýzu realizovať. Naším cieľom bolo poukázať na tento stav.

Pripravovaná zmena v rámci školskej reformy pre výtvarnú výchovu prinesie predovšetkým veľmi neutešenú zmenu, ktorou je zníženie počtu vyučovacích hodín. Ostatné prezentované zmeny nemožno brať ako zmeny, pretože sa v istom rozsahu projektovali aj v doterajších materiáloch z roku 2008.

Pretože učitelia výtvarnej výchovy si uvedomujú jej dôležitosť a opodstatnenosť, náš výskum sme primárne zamerali na oblasť mimo umenia. V nasledujúcom texte budeme prezentovať niekoľko zistení.

Výskumné zistenia

Naším cieľom bolo poznať názory respondentov na vybrané súčasti obsahových konštruktov výtvarnej výchovy. Použili sme dve základné výskumné metódy, dotazník a obsahovú analýzu textu.

Dotazník patrí k najčastejšie používaným metódam vo výskume. Je spôsobom písomného kladenia otázok a získavania písomných odpovedí (Gavora, 2001).

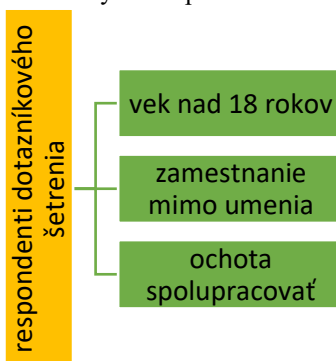
Metódu analýzy textu a obsahovú analýzu sme použili pri interpretácii druhej otázky v dotazníku a zároveň aj v textových vyjadreniach respondentov v druhej výskumnej metóde. Analýza výskumných prejavov sa vyskytuje pri každej výskumnej metóde, v ktorej sa narába so slovami. Text sa spravidla chápe ako napísaný sled výpovedí (Hendl, 2012). Vo výskume je obsahová analýza jedným z postupov v rámci použitých metód. Obsahová analýza bude tvoriť jadro metódy, v skúmaní nepôjde iba o konkrétny postup inej výskumnej metódy. Už samotný názov výskumnej metódy napovedá o jej charaktere, čiže analýzu a hodnotenie obsahu písomných textov (Gavora, 2001).

Interpretácia a analýza zistení

Analýza dotazníkového šetrenia

Dotazníkové šetrenie bolo zacielené na bežnú populáciu dospelých respondentov. Výber respondentov mal niekoľko základných podmienok.

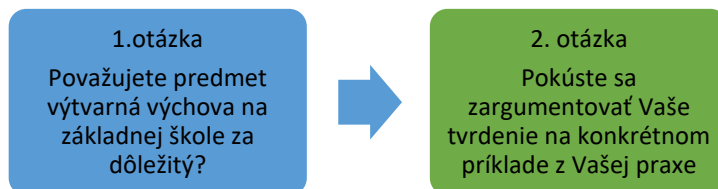
Tab. 2 Výber respondentov

Na základe uvedenej charakteristiky sme rozdelili 270 dotazníkov, ktorých návratnosť bol 89 %. Celkom sme mali vyplnených dotazníkov k dispozícii 184.

Dotazník obsahoval okrem identifikačných údajov obsahoval len dve otázky, zámerne formulované. Výsledky prvej otázky sme interpretovali na základe štatistických metód, druhú otázku sme interpretovali na základe obsahovej analýzy.

Tab. 3 Otázky dotazníka

Z hľadiska povolania a zamerania našich respondentov sme ich rozdelili do niekoľkých skupín.

Tab. 4 Povolanie respondentov

študenti vysokej školy	34	jazyky
		psychológia
		filozofia
		IT
učitelia základnej školy	38	slovenský jazyk
		anglický jazyk
		občianska náuka
		matematika
respondenti s vysokoškolským vzdelaním	62	právo
		IT, ekonómia
		medicína
		manažment
		geológ, prírodné vedy
respondenti so stredoškolským vzdelaním	50	cukrár, šička,
		úradník, administratíva
		upratovačka
		fitness a služby
		hasič
		technika
spolu		184 respondentov

Zdroj: vlastné spracovanie

Najpočetnejšiu skupinu respondentov tvorili respondenti s vysokoškolským vzdelaním s rôznymi profesiami, nasledovala skupina so stredoškolským vzdelaním. Menšie skupiny tvorili respondenti učitelia rôznych

predmetov na základnej škole a študenti vysokoškolského štúdia rôznych odborov.

Po hlbšej analýze môžeme konštatovať, že rozdiely v odpovediach na prvú otázku neboli významné vzhľadom na povolanie a vzdelanie respondentov.

Tab. 5 Odpoveď na prvú otázku

áno	nie	neviem, nerozhodne	N
148	32	4	184
80,43%	17,39%	2,18	100%

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe výsledkov uvedených v tabuľke č. 5 je zrejmé, že až 80% našich respondentov odpovedalo, že výtvarnú výchovu považujú za dôležitý predmet na základnej škole. Výtvarnú výchovu nepovažuje za podstatný predmet 17% respondentov. Len 2% respondentov sa nevedeli rozhodnúť, čo vysvetlili v druhej otázke. Celkovo nás výsledok prekvapil, pretože z praxe je známe, že výtvarná výchova je často vyučovaná nekvalifikovanými učiteľmi, nie je obľúbeným predmetom predovšetkým na druhom stupni základnej školy a ostatní učitelia na základnej škole ho považujú za oddychový. Naši respondenti sa však priklonili k tomu, že predmet považujú na základnej škole za podstatný a dôležitý a svoj názor podrobnejšie vyjadrili v nasledujúcej otázke.

Tab. 6 Odpoveď na druhú otázku

áno	rozvíja kreativitu
	rozvíja predstavivosť
	rozvíja fantáziu
	rozvíja jemnú motoriku
	vytvára vzťah k umeniu
	estetické cítenie
	mal by sa učiť inak
	pomáha vyjadriť pocity
	rozvíja vzťah k osobnej tvorbe
nie	sú dôležitejšie predmety
	všetci žiaci majú dobré známky
	kresliť si môžu doma
	škoda peňazí na farby
	oddychový predmet
	je to špecializácia
neviem	nemám dobré skúsenosti
	ak by sa učil inak

Zdroj: vlastné spracovanie

Obsahová analýza odhalila, že respondenti na svoju odpoveď *áno* argumentovali tým, že výtvarná výchova rozvíja kreativitu, predstavivosť, fantáziu, jemnú motoriku. Menej často sa objavil argument o rozvoji vzťahu k umeniu, estetickému cíteniu.

Zaujímavá bola odpoveď, že predmet je síce dôležitý, ale mal by sa učiť inak. Uvedené odpovede nás prekvapili. Ojedinele sa vyskytli aj také, že výtvarná výchova je dôležitá, pretože pomáha žiakom vyjadrovať pocity a rozvíja vzťah k osobnej tvorbe.

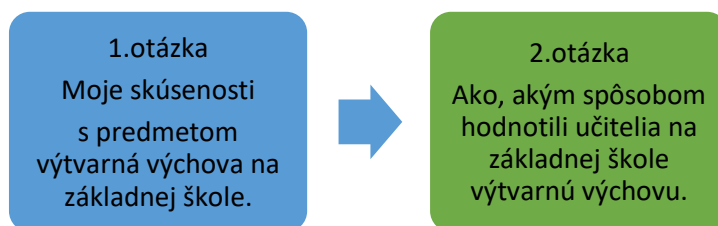
Na odpoveď *nie* respondenti argumentovali tak, že výtvarná výchova nie je dôležitá, pretože sú na základnej škole aj dôležitejšie predmety, aj tak majú všetci dobré známky, tak načo. Menej často sa vyskytla odpoveď, že žiaci si môžu kresliť aj doma, škoda peňazí na farby a je to špecializácia, ktorá nepatrí na základnú školu.

Pri odpovedi *neviem*, sa vyskytli len dva argumenty, a to, že respondenti nemajú dobré skúsenosti s predmetom a to, že ak by sa predmet učil inak, možno by ho považovali za dôležitý.

Obsahová analýza textu

Obsahovú analýzu textu sme použili v textových vyjadreniach študentov magisterského štúdia v študijnom programe výtvarná edukácia. Počas troch akademických rokov sme študentov vyzvali, aby napísali voľný text, v ktorom by sa vyjadrili k dvom témam.

Tab. 7 Obsahová analýza textu

Vzorku respondentov tvorili študenti počas troch akademických rokov, s ktorými sme pracovali vždy v prvom ročníku magisterského štúdia tak, aby vzorka bola vždy iná.

Tab. 8 Respondenti pre obsahovú analýzu textu

Akademický rok	Počet študentov
2018-2019	34 študentov
2019-2020	36 študentov
2020-2021	35 študentov
Spolu	105 študentov

Zdroj: vlastné spracovanie

Rozsah analyzovaných textov bol 250-300 slov textového vyjadrenia, priemerný počet slov bol 273 slov. V rámci prvého vyjadrenia študentov výtvarnej edukácie sme identifikovali nasledované vyjadrenia.

Tab. 9 Výsledky obsahovej analýzy textu

Skúsenosti s výtvarnou výchovou na základnej škole	pozitívne	mám pekné spomienky	negatívne	nepríjemná pani učiteľka
		vždy som sa tešila		nič sme nerobili
		veľa sme sa zabávali		len sme kreslili
		mali sme výbornú pani učiteľku		oddychová hodina
		robili sme rôzne výtvarné techniky		vždy sme mali triednickú hodinu
		do ničoho nás nenútili		vždy to muselo vyzerat' ako chcela učiteľka
	mohli sme si robiť podľa seba			
	aj dobré aj zlé	na prvom stupni dobré, na druhom hrozné	neviem si spomenúť	bol to pre mňa stres
		radšej som chodil do ZUŠ		vytesnila som to

Zdroj: vlastné spracovanie

Naši respondenti navštevovali základnú školu približne v rokoch 2003-2012, práve z tohto dôvodu považujeme ich vyjadrenie za závažné zistenia. Z hľadiska početnosti uvádzame aj tento údaj, napriek tomu, že sa nejde o významné štatistické rozdiely, avšak uvedený údaj považujeme za podstatný.

Tab. 10 Početnosť vyjadrení

vyjadrenia	početnosť	%
pozitívne	39	37,14%
negatívne	51	48,58%
aj dobré aj zlé	9	8,57%
neviem	6	5,71
	105	100%

Zdroj: vlastné spracovanie

Za veľmi znepokojujúci považujeme fakt, že takmer polovica našich respondentov má negatívnu skúsenosť s výtvarnou výchovou na základnej škole, ktorú navštevovali v rokoch 2003-2012. Za závažné považujeme aj vyjadrenia respondentov o negatívnej skúsenosti o tom, že sa nič nedialo, výtvarná výchova nebola realizovaná, bola to oddychová hodina a bola využitá na iné účely.

Druhá časť textu bola venovaná spôsobom hodnotenia na výtvarnej výchove.

Tab. 11 Spôsoby hodnotenia

spôsob hodnotenia	početnosť	%
známkovanie	58	55,4%
absolvoval	40	38%
nehodnotený	7	6,6%
N	105	100%

Zdroj: vlastné spracovanie

Na základe analýzy textov a aj početnosti vyjadrení našich respondentov je zrejmé, že naši respondenti uvádzajú, že najviac zažili známkovanie na výtvarnej výchove. Druhý spôsob hodnotenia uvádzajú vyjadrenie jedným slovom, absolvoval. Len malá skupina uvádzala, že predmet výtvarnej výchovy nebol hodnotený. Alarmujúce je zistenie, že iné formy a spôsoby hodnotenia neboli uvádzané.

Záver výskumných zistení:

Na základe nášho výskumu môžeme konštatovať, že napriek tomu že naši respondenti považujú výtvarnú výchovu za dôležitú, predsa len sa vyskytli názory o nedôležitosti a zbytočnosti predmetu.

Skupina respondentov zložená zo študentov vysokej školy prezentovala svoje skúsenosti s výtvarnou výchovou. Je zarážajúce, že ich skúsenosti sú väčšinou negatívne. Podľa analýzy zažili len tradičné spôsoby hodnotenia výtvarnej výchovy na základnej škole.

Záver

Výtvarná výchova na základnej škole je predmet, ktorý má v laickej verejnosti rôznorodé postavenie. Napriek tomu je zrejmé, že výtvarná výchova rozvíja nielen kreativitu a obrazotvornosť žiakov, ale prispieva aj rozvoju celkovej osobnosti detí (Bergerová, 2023). Prioritou výtvarnej výchovy je rozvíjať expresiu žiakov v každom ročníku a stupni. Napriek tomu, že sme všetci niečím odlišní, ľudskú podstatu máme identickú. Zážitky sprostredkované v procesoch tvorivej expresie sa stávajú iniciačným faktorom k chápaniu a rešpektovaniu odlišnosti (Kováčová, 2019). Prostredníctvom tvorivých výtvarných činností a aktivít žiak získava príležitosť na uplatnenie

fantázie a predstavivosti, a tým aj priestor pre vlastnú seberealizáciu (Valachová, 2022).

Hodnotenie vo výtvarnej výchove môže priniesť rôzne situácie, ktoré môžu pozitívne aj negatívne ovplyvniť nielen proces tvorby žiakov, ale aj celkový pozitívny vzťah k umeniu. Preto je vhodné sa témou zaoberať a hľadať iné, zaujímavejšie spôsoby a formy hodnotenia vo výtvarnej výchove na základnej škole.

Bibliografia

- Bergerová, X. (2023). Oko, obraz a farba. In: *Studia scientifica Facultatis paedagogicae universitatis Catholica Ružomberok, Verbum*, roč. 22, 2023, s. 14-18. ISSN 1336-2232. <https://doi.org/10.54937/ssf.2023.22.3.14-18>
- Brťková, M. (1997). *Kapitoly z dejín pedagogiky*. Bratislava, UK, 1997. ISBN 80-223-1147-2.
- Gavora, P. (2001). *Úvod do pedagogického výskumu*. 3. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského, 2001. ISBN 978-80-223-2391-8.
- Hazuková, H., Šamšula, P. (1982). *Didaktika výtvarnej výchovy I*. UK Praha 1982, ISBN 80-7066-368-5.
- Hendl, J. (2012). *Kvalitatívny výskum*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
- Kováčová, B. (2019). *S inklúziou od raného veku. Dieťa s odlišnosťou a jeho vstup do kolektívu*. Hliník nad Hronom: Reziliencia s.r.o., 2019. ISBN 978-80-972277-5-3.
- Valachová, D. (2022). *Flow vo výtvarnej výchove*. UK Bratislava, 2022, ISBN 978-80-223-5520-9.

prof. PaedDr. Daniela Valachová, PhD.

Katedra umenia a kultúry,

Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Račianska 59, 813 34 Bratislava

valachova1@uniba.sk